

Reforma nauki

Reforma zasadniczo zmienia rolę Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Ponieważ nie ciąży już na nim obowiązek rozdzielania części środków przeznaczonych na naukę, może skupić wszystkie siły na tworzeniu polityki naukowej i badawczej oraz koordynowaniu działań rodzimego świata nauki. Nowa organizacja, nowe możliwości.

Reforma nauki, która weszła w życie 1 października 2010 r., postawiła sobie za cel decentralizację ośrodków podejmujących decyzje o rozdziale funduszy na badania naukowe. W tym celu stworzono dwie niezależne agencje, dzięki którym poprawia się zarządzanie finansami. Takie działania w prosty sposób przekładają się na znacznie wyższą niż dotychczas jakość prowadzonych badań.

Decentralizacja ma także inny wymiar. Powołane w październiku 2010 r. Narodowe Centrum Nauki ma swoją siedzibę w Krakowie. Jest to pierwsza w pełni niezależna od polityków agencja funkcjonująca poza Warszawą, gdzie decydujący głos mają autorytety naukowe.

Poziom strategiczny

Reforma zasadniczo zmienia rolę Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Ponieważ nie ciąży już na nim obowiązek rozdzielania części środków przeznaczonych na naukę, może skupić wszystkie siły na tworzeniu polityki naukowej i badawczej oraz koordynowaniu działań rodzimego świata nauki. Przekazanie gospodarowania finansami Narodowemu Centrum Nauki oraz Narodowemu Centrum Badań i Rozwoju, a także określenie jasnych zasad rządzących tą działalnością podnosi jakość i przejrzystość podziału pieniędzy. Wszystkie agencje wykonawcze otrzymają znaczący procent środków ustalonych w budżecie na naukę, przy czym do roku 2020 ustawa gwarantuje ich sukcesywny wzrost. Dzięki temu ogromna część finansów będzie przyznawana i wydawana na podstawie konkursów.

zapewni przejrzysty system przekazywania pieniędzy na rozwój nauki; zwiększy efektywność wykorzystania tych funduszy, przeznaczając je na najlepsze badania; umożliwi szybki rozwój tym ośrodkom, których działalność przyniesie najlepsze wyniki; podniesie znaczenie konkursów jako sposobu na skuteczne przydzielanie środków; wprowadzi nowoczesny system oceniania działalności naukowej i badawczo-rozwojowej wszystkich ośrodków.

Ministrowie nadzorujący ośrodki badawcze informują Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego o nakładach przeznaczanych na badania naukowe i prace rozwojowe. Część tych pieniędzy włączona zostanie do budżetów Narodowego Centrum Nauki oraz Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, dzięki czemu także środki funkcjonujące dotąd poza budżetem nauki będą dystrybuowane na zasadzie konkurencyjności.

planowanie części budżetu na naukę, w tym przyznawanie środków agencjom finansującym badania; finansowanie działalności statutowej jednostek naukowych; finansowanie inwestycji dotyczących dużej infrastruktury badawczej oraz inwestycji budowlanych; finansowanie międzynarodowej współpracy naukowej; ustanawianie i finansowanie specjalnych programów służących rozwojowi nauki; współfinansowanie projektów realizowanych ze środków Unii Europejskiej.

Programy ministra to szczególne narzędzie w jego ręku. Poza ustawowo ściśle zdefiniowanymi źródłami finansowania ma on także możliwość kierowania środkami na ważne zadania bieżące. Programy takie, jak Kreator Innowacyjności, Patent Plus czy instrumenty zmierzające ku poprawie mobilności naukowców (np. Mobilność Plus) na trwałe wpisały się już w kalendarz grantowy ministerstwa. Jednakże spektrum tych działań nieustannie się rozszerza. Już po wprowadzeniu zreformowanych przepisów dołączyły do nich trzy zupełnie nowe inicjatywy, które spotkały się z dużym zainteresowaniem środowiska naukowego: Index Plus, Iuventus Plus i Ideas Plus. Kolejnym nowym działaniem jest Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, stanowiący odpowiedź na płynące ze środowiska sygnały o niedofinansowaniu badań z zakresu humanistyki. Intencją programu nie jest jedynie bierna odpowiedź na najważniejsze potrzeby polskiej humanistyki, choćby najślusniej zgłaszane przez środowisko naukowe, ale przede wszystkim stymulowanie jej do twórczego rozwoju, zgodnego z najlepszymi wzorcami światowymi.

Poziom ekspercki

Komitet Ewaluacji Jednostek Naukowych doradza ministrowi w podejmowaniu decyzji dotyczących finansowania działalności statutowej instytucji naukowych. Zadaniem KEJN jest ocena jakości pracy

poszczególnych jednostek. Ponieważ jednak różne dziedziny nauki wymagają specyficznego dla nich podejścia, przygotowane zostały specjalne kryteria i zasady, którymi kierują się zespoły ekspertów dokonujących oceny.

Komitet, oceniając jednostki naukowe, będzie je zaliczał do jednej z czterech kategorii: A+, A, B lub C. Przyznanie kategorii A+ oznacza poziom wiodący, A – poziom bardzo dobry, B – poziom zadowolający (z zaleceniem poprawy działalności naukowej lub stymulującej rozwój gospodarki), C – poziom niezadowolający. Od tego, do jakiej kategorii dana jednostka będzie zaliczona, zależy wysokość przyznawanej dotacji statutowej. Priorytetem jest finansowanie ośrodków, które zdobędą kategorię A, w szczególności tych, które okażą się najlepsze z najlepszych. Im minister może przyznać dodatkowe pieniądze. Z kolei te, które otrzymają kategorię C, dostaną finansowanie na 6 miesięcy, tak aby w tym czasie mogły się zrestrukturyzować i poprawić swoje wyniki.

Komitet Polityki Naukowej, który skupia autorytety w dziedzinie nauki i gospodarki, doradza ministrowi w kwestiach strategicznych, odnoszących się do projektu budżetu państwa w części dotyczącej nauki, inwestycji krajowych i zagranicznych, wydawania opinii dotyczących działalności Narodowego Centrum Nauki oraz Narodowego Centrum Badań i Rozwoju, jak również projektów przepisów prawnych. Zadaniem komitetu jest też analiza kosztów utrzymania i sposobu wykorzystania dużej infrastruktury badawczej oraz sprawy dotyczące powiązań nauki polskiej i europejskiej.

Ciałem doradczym ministra nauki i szkolnictwa wyższego jest również Rada Młodych Naukowców. Jej podstawowym zadaniem jest opiniowanie projektów opracowywanych w MNiSW oraz przygotowywanie własnych propozycji zmian w zakresie polityki naukowej i innowacyjnej państwa, tak aby nie godziły one w interesy młodych pracowników nauki. Nadrzędnym celem rady jest zapewnienie ciągłości rozwoju nauki i szkolnictwa wyższego poprzez utworzenie platformy wzajemnego porozumienia i wsparcia ze strony doświadczonych naukowców na rzecz wyławiania i wspierania najbardziej utalentowanej młodzieży.

Agencje wykonawcze

Narodowe Centrum Nauki to agencja, na którą środowisko naukowe czekało od dawna. Dzięki niej uczeni zyskali możliwość samodzielnego decydowania o przydziale 10 procent środków przeznaczonych w budżecie państwa na naukę oraz wyznaczania kierunków badań podstawowych. Aż 20 procent z puli NCN otrzymują młodzi badacze, którzy dopiero rozpoczynają karierę naukową. Takie rozwiązanie, nowatorskie w skali Unii Europejskiej, jest częścią szerszego programu, którego celem jest ułatwienie pracy najmłodszemu pokoleniu naukowców. Ważną nowością jest umożliwienie ubiegania się o środki również osobom fizycznym, a nie jak dotąd tylko jednostkom naukowym.

Główne zadania Narodowego Centrum Nauki to:

prowadzenie konkursów na projekty dotyczące badań podstawowych, obejmujące również finansowanie aparatury niezbędnej do ich realizacji; zapewnianie środków w ramach programów międzynarodowych oraz projektów, w których polscy naukowcy wykorzystują wielkie międzynarodowe urządzenia badawcze; finansowanie badań prowadzonych przez osoby rozpoczynające karierę naukową, których celem jest m.in. powołanie nowego zespołu badawczego lub stworzenie warsztatu naukowego; finansowanie stypendiów doktorskich i staży podoktorskich (popularnych „postdoków”); współpraca międzynarodowa dotycząca finansowania badań podstawowych; inspirowanie i monitorowanie prowadzenia badań finansowanych ze środków pochodzących spoza budżetu państwa; finansowanie projektów prowadzonych przez doświadczonych naukowców, które mają na celu realizację pionierskich badań naukowych.

Nowy system przyznawania środków zapewnia przejrzystość i eliminuje wiele źródeł konfliktów, a jednocześnie sprawia, że finansowane będą przede wszystkim najlepsze projekty badawcze. Organizacja NCN i stosowane tam procedury oparto na wzorach wypracowanych przez najlepsze instytucje europejskie, wśród nich European Research Council. Wszystko to zwiększa szanse polskich badaczy ubiegających się o środki pochodzące z funduszy strukturalnych czy programów ramowych Unii Europejskiej.

Narodowe Centrum Badań i Rozwoju zaczęło działać 1 lipca 2007 roku, jednak reforma dała mu nowe możliwości i zadania. Celem stworzenia centrum było przekazanie kompetencji ministra rządowej agencji, która realizowałaby strategiczne dla państwa programy badań naukowych oraz przydzielala na nie fundusze. Do zasadniczych zadań NCBiR należy też zapewnienie skutecznego przekazywania wiedzy i wyników badań wprost do polskiej gospodarki.

Istotą działania centrum jest pobudzanie inwestowania przez przedsiębiorców w działalność badawczo-rozwojową. Dzieje się to poprzez dofinansowywanie przedsięwzięć ułatwiających wdrożenie wyników prac czy też pomoc w pozyskiwaniu środków z innych źródeł niż budżet państwa. Poziom finansowania NCBiR

z budżetu państwa zależy od wysokości środków z sektora prywatnego - im więcej środków prywatnych, tym więcej publicznych.

Wraz z wprowadzeniem reformy NCBiR dodatkowo zajęło się m.in.:

wspieraniem rozwoju naukowców; taką realizacją programów badań naukowych i prac rozwojowych, która pozwoli na szybkie wdrożenie ich wyników; inicjowaniem i realizacją programów badań stosowanych; udziałem w międzynarodowych programach badań naukowych i prac rozwojowych; popularyzacją wyników zrealizowanych zadań.

Równocześnie zdecydowano się na rezygnację z dotychczasowego podziału na projekty celowe i rozwojowe. Dzięki temu centrum może elastyczniej ustalać zasady finansowania projektów, których wyniki powinny znaleźć zastosowanie w praktyce. Zmiany pozwalają szybko reagować na potrzeby rynku i kształtować programy finansowania badań naukowych i prac rozwojowych oraz działań przygotowujących do wdrożenia wyników tak, by były możliwie jak najlepiej dopasowane do oczekiwań i potrzeb przedsiębiorców.

W skład Rady Centrum wchodzi m.in. przedstawiciele środowisk naukowych, społeczno-gospodarczych i finansowych, a także przedstawiciele administracji rządowej. □